NHLRP National Home Language Reading Programme

Tlhahlamorutiši

MPHATO 3

SEPEDI

LELEME LA GAE

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL EDUCATION COLLABORATION TRUST

ETDP SETA

2030 NDP

Read to Lead
A Reading Nation is a Leading Nation

SACE

Tlhahlamorutiši

MPHATO WA 3

SEPEDI

NHLRP | National Home Language Reading Programme

Diteng

MATSENO 1

KAKARETŠO 2

GO KWEŠIŠA DIBOPEGO TŠA POLELO TŠA MALEME A AFRIKA BORWA LE KHUETŠO GO THUTO YA GO BALA LE GO NGWALA 5

GO KWEŠIŠA KA MO BANA BA ITHUTAGO GO BALA LE GO NGWALA 16

LENANEO LA TLWAELO LA BEKE LE BEKE 20

- Mphato wa 1 - 3 Bontši bja nako (diiri tše 8 ka beke) 20
- Mphato wa 1 Bonnyane bja nako (diiri tše 7 ka beke) 21

DIDIRIŠWA 22

- Leano la go Ruta 22
- Ditumatlhaka le medumo 23
- Tšhate ya mongwalo wa kgatišo 24
- Tšhate ya mongwalo wa motšeketlo 25
- Kgoboketšo Ya Dikanegelo: Dikanegelo Tša Go Bala Mmogo 26
- Dipapetlakgadima 27
- Puku ya Motheo 28
- Tlhahlo ya Kelo 30

MEKGWA YA TAOLO YA PHAPOŠI 31

- Go Bitša Baithuti 31
- Ditanya Šedi 33
- Beakanya Ditekanyetšo Tša Boitshwaro 38
- Go Laola Dihlopha Ge Di ahlaahla 40
- Mešomo Ya Diphetogelo 42

KE A LEBOGA! 47

Matseno

Re a go amogela mo Lenaneong la Bosetšhaba la go Bala Polelo ya Gae (NHLRP)!

NHLRP ke lenaneo leo le beakantšwego la go ithuta (SLP) la polelo ya gae. Se se ra gore lenaneo le le tlhamilwe ka kelohloko gore o kgone go le šala morago tšatši ka tšatši ge o ruta baithuti polelo ya gae.

Lenaneo le ke sephetho sa dinyakišišo, tlhabollo le go abelana mekgwa ye mekaone le maitemogelo, le dirilwe ke Kgoro ya Thuto ya Motheo (DBE), Mafapha a Profense ao a tšeago karolo, Balekane ba Setšhaba, Baabi ba Ditšhelete le mekgatlo ye e sego ya mmušo.

Re tshepa gore pukutlhahlo ye ya Morutiši e tla šomišega ga bonolo gape o tla ipshina ka go šomiša lenaneo le la NHLRP.

Kakaretšo

Lenaneo la Bosetšhaba la go Bala Polelo ya Gae ke lenaneo la go rulaganywa la go bala le go ngwala la Mphato wa 1-3 la Polelo ya Gae.

Ge go nyakega, NHLRP e thuša barutiši go aba tše di latelago:

1. Tsebo ye e nyakegago ya go ruta go bala, go ngwala le tekatlhaologanyo ka maleba.
2. Sebopego sa motheo sa go ruta Leleme la Gae
3. Didirišwa tša go thekga lenaneo la go ruta
4. Ditlhahlo tša ka moo go ka kopanywago didirišwa tše dingwe

1. Naa go nyakega tsebo efe go ka ruta go bala,go ngwala le tekatlhaologanyo ka maleba.?

a. **Tsebo ye nngwe ya dibopego tša polelo, e akaretša kwešišo ya:**
   - Dibopego tša polelo tša maleme a Afrika le Seisemane
   - Khuetšo ya dibopego tše go thuto ya go bala le go ngwala
   - Bohlokwa bja go tseba diphapano magareng ga dibopego tša polelo tša maleme a Afrika le Seisemane.

b. **Kwešišo ye ntshwa, ye e theilwego godimo ga bohlatse bja ka fao bana ba ithutago go bala, go ngwala le go kwešiša, go akaretšwa tsebo le kwešišo ya:**
   - Seo se swanetšego go rutwa.
   - Seo se swanetšego go itlwaetša
   - Seo se swanetšego go hlabollwa ka go tšweletšwa ka mehla.
   - Ge karolo ye nngwe le ye nngwe ya go bala le go ngwala e swanetše go tsebagatšwa.
   - Tsela, ya go ruta, go itlwaetša le go hlabolla tsebo le mabokgoni a go bala le go ngwala

c. **Tsebo ya maano a go laola barutwana le phapoši ya borutelo ka mo go atlegilego, go akaretšwa kwešišo:**
   - Bohlokwa bja lefelo la go ithuta leo le bolokegilego bakeng sa go ithuta go bala le go ngwala.
   - Mokgwa wa go hlama le go phegelela gore go be le lefelo la thuto le le bolokegilego.
   - Mokgwa o mokaone wa go kgona go laola barutwana ba bannyane

2. Sebopego sa Motheo sa NHLRP se bopilwe ka eng?

a. **Mokgwa wa tlwaelo wa dibeke tše pedi**
   - E sepelelana le Pholisi
   - E kwagala e hlamilwe ka tshwanelo

- E akaretša dikarolo ka moka tša Polelo

b. **Sete ya mešongwana goba dithuto tša karolwana ye nngwe le ye nngwe ya polelo**
   - E sepelelana le pholisi
   - E sepelelana le bopaki bja go itlwaetša ba maemo a godimo
   - Dithuto le mešongwana ya go theeletša le go bolela
   - Dithuto tša mešongwana ya ditumatlhaka.
   - Dithuto tša mešongwana ya go bala ka sehlopha sa go hlahlwa
   - Dithuto tša mešongwana ya go bala mmogo
   - Dithuto tša mešongwana ya Mongwalo
   - Dithuto tša mešongwana ya go ngwala le SPM

c. **Mešomo ya Kelo ya kotara ka kotara le dirubriki**
   - Di sepelelana le pholisi
   - Di kopantšwe ka gare ga dithuto.

d. **Melekwana ya go bala ka bomolomo ka thelelo kotara ka kotara**
   - Lelokelelo la diteko tšeo di sepelelanago le **Funda Uphumelele National Survey (FUNS)**
   - Teko ya go beakanywa go hlokomela le go lokiša go bala ka thelelo
   - E kopantšwe lenaneong la kelo ya semmušo moo go lego maleba

3. Ke didirišwa dife tšeo di fiwago go thekga lenaneo la go ruta la NHLRP?

NHLRP e akaretša didirišwa tše di latelago tša thekgo:

a. Mananeo a go ruta
b. Dikarata tša medumo
c. Dikarata tša Mongwalo
d. Dipuku tša motheo
e. Kgoboketšo ya dikanegelo
f. Dipapetlakgadima
g. Dipukwana tša Teko

4. Ditlhahlo tša go kopanya didirišwa tše dingwe

Lenaneo la NHLRP le nyaka didirišwa tše di latelago tša tlaleletšo :

a. **Dikanegelo tša go bala ka go hlaboša lentšu**
   - Barutiši ba Mphato wa 1-3 ba swanetše go balela barutwana letšatši ka letšatši ka go hlaboša lentšu,metsotso ye e ka bago 15 – 20.
   - Kgoboketšo ya dikanegelo tše di okeditšwego, Dipukukgolo, Dipuku tša dikanegelo di swanetše go hwetšwa le gona go šomišwa lebakeng leo.

b. **Dikarata tša ditumatlhaka le medumo**
   - NHLRP e aba karata ya foneme ye nngwe le ye nngwe yeo e rutwago goba e boeletšwago mo Mphatong.

- Lenaneo la go ruta le nyaka gore barutiši ba šomiše dikarata tše go tsebiša difoneme/ dikerafeme go barutwana gore ba boeletše difoneme/dikerafeme le go laetša go tswaka ga difoneme/dikerafeme.
- Ge barutiši ba na le phihlelelo ya dikarata tša ditumatlhaka goba medumo ba swanetše go šomiša tše go:
- Dipontšho tša ka phapošing tša difoneme le mantšu
- Ditiro tša go lokiša / go tiiša dihlopha tše nnyane

c. **Dipuku tša go Bala ka Maemo le tša Maemo a go fapana**
- NHLRP e fa barutwana Puku ya go bala ya Motheo. Puku ye e lebeletše kudu tlhabollo ya bokgoni bja go bala.
- Ga e fe barutwana menyetla ya go bala ka botlalo goba go bala bakeng sa boithabišo.
- Barutiši ba swanetše go tlaleletša lenaneo ka didirišwa tše dingwe tša go bala bakeng sa barutwana.
- Dipuku tša go bala ka maemo le tša maemo a go fapanadi swanetše go šomišwa nakong ya dithuto tša go Bala ka go Hlahlwa, ge barutwana ba feditše mešomo ya Puku ya motheo.
- Ka tshwanelo, Dipadi di swanetše go fiwa barutwana go ya gae le tšona go oketša go itlwaetša go bala

d. **Dingwalwa tša go bala mmogo**
- NHLRP e fa kgoboketšo e tee ya dikanegelo ka beke bakeng sa go Bala Mmogo.
- Nepišo ya dithuto tše ke go godiša mabokgoni a barutwana a go bala le go kwešiša.
- Ge e ba Selete goba barutiši ba nyaka go šomiša Dipukukgolo tšeo di nago le dingwalwa tše di godišitšwego nako le nako, ba ka no šomiša nako ya go bala mmogo bakeng sa morero wo.
- Le ge go le bjalo,ga go a dumelelwa gore se se dirwe ka dithuto ka moka ga tšona– kgodišo ya kwešišo ya bomolomo e tloga e le bohlokwa.

e. **Diphosetara**
- Diphosetara ke didirišwa tše di nago le mohola tša tlhabollo ya tlotlontšu le dipoledišano.
- Tabakgolo ya diswantšho tša puku ya Motheo tša NHLRP ke go phethagatša maikemišetšo a.
- Barutiši ba ka kgetha go tlaleletša se ka diphosetara tša tlaleletšo ge di le gona.

Go Kwešiša Dibopego Tša Polelo Tša Maleme a Afrika Borwa Le Khuetšo Go Thuto Ya Go Bala Le Go Ngwala

Groome, P.S. (January 2026) Class Act Ditirelo tša Thuto

Mengwageng e mentši, mokgwa wa go ruta go bala le go ngwala ka maleme ka moka a Afrika Borwa o be o theilwe godimo ga mohlala wo o šomišitšwego malemeng a Sejeremane: Seisemane le Seafrikanse. Se se bonagala ka go akaretšwa ga dikgopolo tše di lebanego le Seisemane ka go lebanya ka gare ga ditokomane tša pholisi ya polelo ya Afrika, mohlala: go laetša thuto ya dikerafo tša ditumanoši, goba 'mantšu a tlwaelo ge a balwa'.

Se e bile kotsi go barutwana ba maleme a seAfrika le go ba ama gampe mabapi le dipoelo tša go bala le kwešišo.Gore re tle re kgone go ruta mabokgoni a tsebo ya ditlhaka ka tshwanelo go barutwana ba maleme a seAfrika ,re swanetše go kwešiša tše dingwe tša dibopego tša thutomahlale ya polelo le ka moo di amago thuto ya tsebo ya ditlhaka. Se se bile kotsi go barutwana ba maleme a SeAfrika gomme se ama dipoelo tša go bala le kwešišo gampe. Gore re kgone go ruta barutwana ba polelo ya SeAfrika mabokgoni a go bala le go ngwala ka mo go atlegilego, re swanetše go kwešiša tše dingwe tša dibopego tša polelo, le ka fao di amago thuto ya go bala le go ngwala.

Re swanetše go gopola gore barutwana ba bantši ba Maleme a SeAfrika ba tla ithuta mabokgoni a tsebo ya ditlhaka tša Seisemane goba seAfrikanse. Ka lebaka la se, re swanetše go hlokomela tshwano le diphapano tša magareng ga dibopego tša polelo, gore re kgone go ruta barutwana mabokgoni a go bala le go ngwala gabotse ka maleme a mantši setee

Ela hloko: Ditlhaloso tše di latelago ke matseno a bonolo a go kwešiša dibopego tša polelo tša maleme a Afrika Borwa. Ditlhaloso tše di diretšwe go utolla dibopego tšeo di nago le khuetšo go thuto ya go bala le go ngwala *ya mphato wa ba bannyane.*

Maleme a Dialefabete

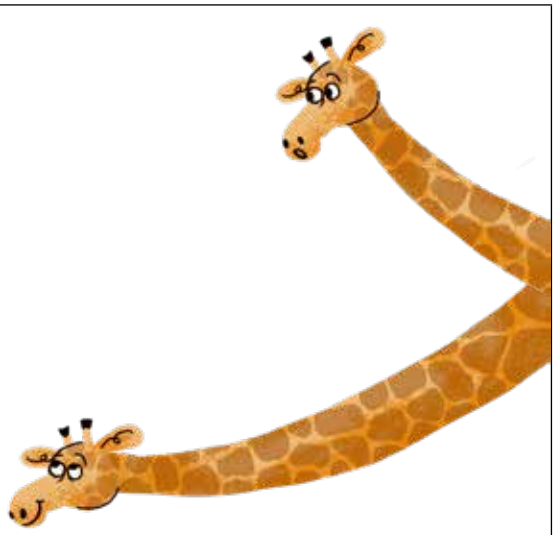

1. Maleme ka moka a Afrika Borwa ke a dialefabete, gomme a šomiša alfabete ya Selatine go emela medumo ya polelo.
2. Maleme ka bontši a šomiša ditlhaka tše 26 tša alfabete. Le ge go le bjalo, go na le maarogi go se bjalo ka ge a laeditšwe ka tlase:
   - Setswana le Sepedi: ga di šomiše **c, q, v, š, z**
   - Sesotho: ga se šomiše **c, v, š, z**
   - Tshivenda: ga se šomiše **c, j, q**
   - Siswati: ga se šomiše **x, q**

Naa se se ra go reng ka thuto ya go bala le go ngwala?

1. Go bohlokwa go dira gore barutwana ba hlokomele ditlhaka tša dialfabete tša maleme a gagabo bona.
2. Ge o ruta maleme a mabedi setee, dira gore barutwana ba lemoge diphapano tša dialfabete tša leleme le lengwe le le lengwe.

Difoneme le di Kerafeme

1. Maleme a seAfrika ka moka a na le difoneme le dikerafeme.
2. Difoneme ke polelo ye nnyane kudu yeo e hlaolago medumopolelo..
3. Dikerafemi ke kemedi tša go ngwalwa tša polelomedumo.
4. Ka malemeng a SeAfrika, dikerafeme di bopegile ka mekgwa ye meraro ya go fapana:
   - Tlhaka e tee: **t, s, h, m**
   - Tlhaka goba ditlhaka tše di nago le maswao: **ê, š, ë, ń**
   - Tswako ya ditlhaka: **sh, dl, tsh, tlh, ai, eeu**

Se se ra go reng go thuto ya go bala le go ngwala?

1. Go bohlokwa go ruta barutwana ka go lebanya le thulaganyo ya sete ye e tletšego ya difoneme le dikerafeme tša polelo ya bona, ka ge tše e le tše di agago motheo wa go bala le go ngwala.
2. Gape go a thuša gore barutwana ba tsebe gore go na le sete ye e feletšego ya difoneme le dikerafeme tšeo ba swanetšego go ithuta, le gore nomoro yeo ke efe.

3. Ge o ruta maleme a mabedi setee, netefatša gore o lemoša barutwana ka moo difoneme di bitšwago ka gona lelemeng le lengwe le le lengwe, mohlala:
   - Maleme ka moka: tlhaka tše di hlaboša ka go swana **s, t**

Setswana	English	isiNdebele	Afrikaans
sala	**s**ip	**i**tiye	**t**ien

   - Maleme a SeAfrika le seisemane: Phapano ya tlhabošo ya a, u

isiZulu	English	isiZulu	English
apul**a**	**a**nt	**u**bisi	**u**mbrella

Ela hloko: isiZulu /a/le /u/ ya Seisemane di tšweletša modumo o swanago. Nagana ka moo se se ka gakantšhago morutwana yo moswa .

   - Maleme a SeAfrika ao a nago le medumo ya go thathapa le seisemane: phapano ya go hlaboša **c, q, š**

isiŠhosa	English	isiŠhosa	English	isiŠhosa	English
isa**c**i	**c**at	**q**ala	**q**ueen	**š**a	bo**š**

   - Tshivenda le Seisemane: **dzh** le **j** di dira modumo o tee

Tshivenda	English
dzhena	**j**ump

Ela hloko: *Go bohlokwa gore barutwana ba kwešiše gore difoneme le dikerafeme ke dikago tša mantšu ao a bolelwago le a go ngwalwa ka go latelelana. Ka lebaka la se, barutwana ba swanetše go thoma go bala le go ngwala mantšu a bonolo ka pela ka mo go kgonegago. Barutwana ga se ba swanela go rutwa difoneme le dikerafeme ka go ahlologana.*

Metswako ya ditumammogo

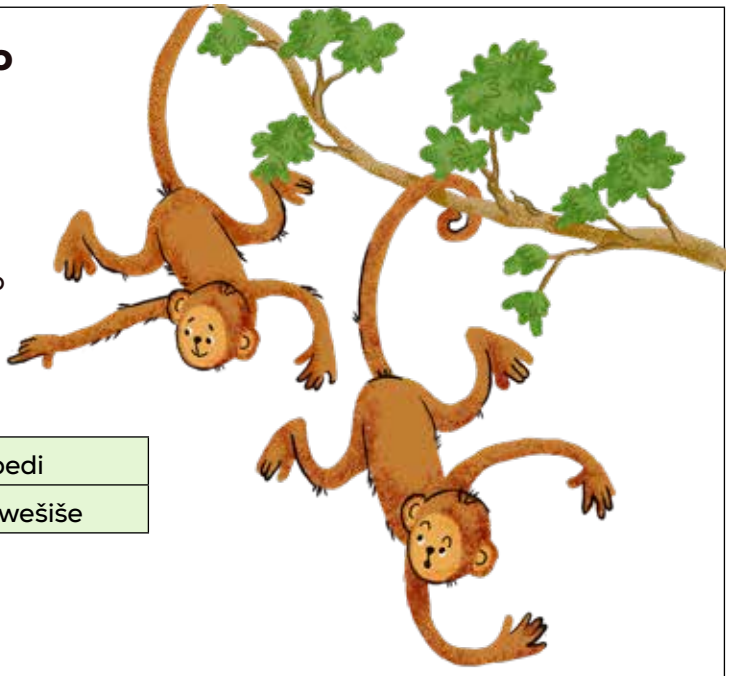

1. Maleme ka moka a SeAfrika a na le metswako ya ditumammogo.
2. Malemeng a rena a SeAfrika, ditumammogo tše ntši tše tswakilwego di tsebega ka go bopša ka:
   - Go lokela ‘n’ pele ga foneme **n+**

Sesotho	Sepedi
n+t **nt**ahla	n+k **nk**wešiše

- Go lokela 'w' ka morago ga foneme **+w**

Xitsonga	Sesotho
s+w **sw**eka	l+w **lw**ana

- Go lokela 'n' pele ga foneme le 'w' ka morago ga foneme **n+**

Sesotho	isiZulu
n+t+w ntwantsha	n+c+w i**Ncw**adi

Se se ra go reng go thuto ya go bala le go ngwala?

1. Sa pele, netefatša gore barutwana ba tseba difoneme tša ditumammogo ka e tee ka e tee. Go tloga moo, ba rute mabokgoni a go kopanya ditumammogo go bopa metswako ya ditumammogo (goba dihlopha tša ditumammogo)..
2. Dira gore barutwana ba hlokomele dipaterone tša setlwaedi tšeo di šomišwago tša go tswaka' **(n+_ / _+w / n+_+w).** Ge ba šetše ba tseba se, go tswaka go tlo kgonega.
3. Tsebiša barutwana ka metswako ya ditumammogo tša ditlhaka tše 2 pele, mohlala: l+w
4. Ka tatelano tšwelapele go ya go metswako ya ditumammogo tše thata tše telele, mohlala: **n+tlh+w**
5. *Ka Seisimane le Seafrikaanse, melao ya go swana e šoma go tswaka medumo , eupša ka mekgwa ya go tswaka ye e fapanego, mohlala: go oketša **'r'** goba '**l'** ka morago ga tumammogo ye nngwe.*

English / Afrikaans **b+r**	English / Afrikaans **s+l**
brain, **br**ood	**sl**eep, **sl**aap

Ela hloko:

- *Malemeng a SeAfrika, le ge go le bjalo n+ g › ng le n+ y › ny ke difoneme e sego metswako.*

Ditaekerafo tša ditumanoši le tatelano ya ditumanoši

1. Ditaekerafo tša ditumanoši di šomišwa kudu ka seisemane le seAfrikanse.
2. Taekeramo ya ditumanoši ke phere ya ditlhaka tša ditumanoši tše pedi tšeo di kopanago go dira modumo o tee wa tumanoši. Mohlala:
   - **'ai' ka go rain**
   - **'ee' ka go feet**
   - **'eu' ka go duer**
   - **'aa' ka go maan**

Ga re kwe medumo ya tumanoši ye nngwe le ye nngwe ye e arogilego.

3. Malemeng a SeAfrika, ditumanoši tše dintši tšeo di tšwelelago kgauswi le kgauswi di bitšwa tatelano ya ditumanoši – ye nngwe le ye nngwe e dira modumo wa yona.
4. Go leka se , dira tše di latelago ka mehlala ya **Sesotho** yeo e filwego gomme ka morago o dire bjalo ka lentšu le le tšwago polelong ya gago, ge go kgonega:
   a. Ngwala lentšu fase: **bosiu**
   b. Bolelela lentšu godimo: **bosiu**
   c. Phaphathela lentšu ka dinoko: **bo-si-u**
   d. Roba lentšu ka dinoko: **bo/si/u**
   e. Ela hloko ya dipoelo: ditunanoši tše pedi tšeo ga di kgomaganywe go dira modumo wa go swana wa tumanoši. Ye nngwe le ye nngwe e tloga e dira modumo wa yona ka go bonala, le gona ke karolo ya dinoko tše pedi tša go fapana.
   f. Ngwala lentšu fase: **leihlo**
   g. Bolelela lentšu godimo: **leihlo**
   h. Phaphathela lentšu ka dinoko: **le-i-hlo**
   i. Roba lentšu ka dinoko: **le/i/hlo**
   j. Ela hloko ya dipoelo: ditumanoši tše pedi tšeo ga di kgomaganywe go dira modumo wa go swana wa tumanoši. Ye nngwe le ye nngwe e tloga e dira modumo wa yona ka go bonala, le gona ke karolo ya dinoko tše pedi tša go fapana.
5. *Ka dinako tše dingwe ,ge tumanoši e boeletšwa, e tloga e bopa taekerafo.Mohlala:*

Sesotho	Xitsonga	Sepedi	Setswana
f**ee**la	ah**ee**	m**aa**ka	r**ee**tsa

Se se ra go reng go thuto ya go bala le go ngwala?

1. Ruta barutwana ka go lebanya tše di latelago:
   - Ditumanoši ke medumo ye e ikgethilego.
   - Mantšu a ka arolwa ka dinoko – karolo tša mantšu ao re a kwago ge re a phaphathela.
   - Go na le tumanoši ka gare ga senoko se sengwe le se sengwe.
2. Go tloga moo, tsebiša kgopolo ye go barutwana bjalo ka ge di tšwelela:
   - Tumanoši e ka bopa senoko ge e hlakanywa le modumo o mongwe (foneme), mohlala: **ba, me, phi, hlo**
   - Tumanoši e ka bopa senoko ka medumo ye mengwe ye mebedi (difoneme), mohlala: **ra-tang**.
3. Tumanoši gape e ka ba senoko ka boyona , mohlala: **a-ma, bo-e-la**
4. O se gakantšhe barutwana ba leleme la SeAfrika ka go ruta tatelano ya ditumanoši bjalo ka ditaekerafo. Barutwana ba swanetše go kwešiša gore ditumanoši di ka no bewa kgauswi le kgauswi, le ge di sa fetoše medumo ya tšona.

Ela hloko:
Gopola re swanetše go gopola gore /m/ ke ya dinoko ka malemeng a Nguni. Ka fao /m/ e ka ba noko ka boyona tikologong ye e itšego, e. g. /u/m/fa/na/. Go bjalo le ka /m/, /n/ le /l/ ka Sesotho.

Mongwalo wo o sa bonagatšego

1. Mongwalo wo o sa bonagatšego o ra setswalle magareng ga foneme le kerafeme ga se tšwelele gabotse goba go bonagala gabonolo.
2. Seisemane se na le 44 ya difoneme tšeo di emetšwego ke 250 ya dikerafeme. Se se ra gore Seisemane se na le mongwalo wo o sa bonagatšego.
3. Mohlala, modumo /f/ o ka ngwalwa bjalo ka:
   - **f** ka go **fish**
   - **ff** bjalo ka go **cliff**
   - **ph** bjalo ka go **photo**
   - **gh** bjalo ka **laugh**

Se se ra go reng go thuto ya go bala le go ngwala?

1. Mokgwa wo wa mongwalo o dira gore go ruta tumatlhaka le karoganyo go raragane.
2. Gape go ra gore go tla tšea nako go ruta barutwana ditumatlhaka tša polelo.
3. Ruta difoneme / kerafeme ka mokgwa wa tatelano yeo e šomišwago. Se se thuša barutwana go bala le go ngwala ka sefonetiki ge ba dutše ba tšwelapele go ithuta dikerafeme tše dintši tše raraganego.
4. O se ke wa otla barutwana ka go ngwala lentšu ka medumo ge e le gore ga se ba hlwa ba ithuta kerafeme ye e nepagetšego. Go fa mohlala, ge ngwana yo a sego a ithuta kerafeme ya Seisemane **'ph'** a ngwala **foto** go e na le **photo**, ba swanetše go retwa.
5. Ge o tsebiša kerafeme ya foneme e mpsha gopotša barutwana ka dikerafeme tše dingwe tše ba di rutilwego. mohlala, o ka re:
   - O rutilwe seo ka Seisemane, re ka ngwala **/f/**e kwagala e le **'f'.**
   - Ge re ngwala modumo wa**/f/** mafelelong a lentšu, gantši re e ngwala ka tsela ye **'ff',** bjalo ka: **cliff** goba **sniff**

Mongwalo wo o bonagatšago

1. Maleme a mongwalo wo o bonagatšago a na le tswalano ye e tseneletšego magareng ga difoneme le dikerafeme.
2. Se se ra gore modumo wa polelo o ngwalwa fela ka tsela ye tee.
3. Maleme ka moka a SeAfrika a na le dingwalwa tša go tia tša go ba pepeneneng, ka ntle le tše mmalwa kudu.

Se se ra go reng go thuto ya go bala le go ngwala?

1. Thuto ya ditumatlhaka le go hlatholla mantšu e otlologile kudu gomme ka fao e swanetše go direga ka lebelo le legolo ka malemeng a SeAfrika ge re lebelela go ba pepeneneng go mongwalo wa go bonagatša.
2. Botša barutwana nomoro ya difoneme / kerafeme tšeo ba swanetšego go rutwa ka leleme la gabo bona.
3. Hlalosetša barutwana gore ge efela ba ka tseba go bala medumo yeo le gona go e tswaka gona ba tla kgona go bala lentšu le lengwe le le lengwe ka leleme la gabo bona.
4. Dira gore barutwana ba lemoge gore nomoro yeo ke ye e feletšego. Thuša barutwana go hlokomela le go latela tšwelopele ya bona ya go ithuta difoneme /setswalle sa kerafeme.

Ela hloko: *Ke ka lebaka leo go lego bohlokwa gore barutwana ba swanetše go kgona go bala le go ngwala difoneme / kerafeme ge ba eye pele Diteko tša medumo ya ORF le mantšu ke sebetša se segolo go hlokomela se. Ge barutwana ba šitwa ke go aroganya mantšu,tshepedišo yeo e tšea mogopolo wa bona se se ra gore bjalo barutwana ba ga ba sa na mogopolo wa go šoma go hwetša tlhaloso ya seo go balwago ka sona.*

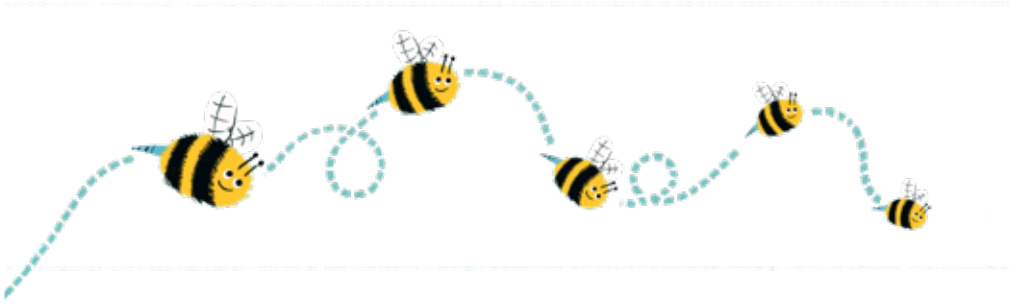

Dibopego tša lentšu

1. Ka tsela ye:
   - **C** - e emela tumammogo
   - **V** - e emela tumanoši
2. Maleme a SeAfrika a šomiša sebopego sa lentšu **/VCV/** goba **/CVCV/**.
3. Seisemane le seAfrikaanse di šomiša sebopego sa lentšu **CVC**.

Se se ra go reng ka thuto ya go bala le go ngwala?

1. Ge bana ba thoma go bala mantšu la mathomo, tše ke dibopego tšeo ba tla go kopana le tšona.
2. Go tseba gore go na le paterone ya mantšu yeo e kamakwago go ka thuša barutwana.
3. Dira gore barutwana ba lemoge gore bontši bja mantšu a maleme a SeAfrika a bopilwe ka dipaterone tša **CVCV**. Mohlala:

r	**o**	**n**	**a**
C	V	C	V

4. Lentšu le ka thoma ka tumanoši e le senoko se tee, eupša ka morago paterone ya CV ya tšwela pele. Mohlala:

u	**m**	**a**	**m**	**a**
V	C	V	C	V

5. Go barutwana bao ba ithutago tsebo ya ditlhaka ka Seisemane le seAfrikanse mantšu a mathomo ao a tlago go rutwa a latela paterone ya **CVC** bjalo, ka:

c	**a**	**t**
C	V	C

p	**a**	**n**
C	V	C

6. Go šomiša **CVCV** goba **CVC** go mantšu go hlatholla e sa le ka pela ke leano leo le nago le mohola ka gobane le ruta barutwana gore mantšu a na le dipaterone.
7. Malemeng a seAfrika paterone ya motheo ke **CVCV**.
8. Ka Seisemane le seAfikaanse paterone ya motheo ke **CVC**. Se se thuša gape go ruta barutwana gore mantšu a na le mathomo, bogare le mafelelo a medumo.
9. Go bohlokwa go dira gore barutwana ba maleme a mabedi ba tsebe phapano tša sebopego sa lentšu gore ba se hlakahlakane.

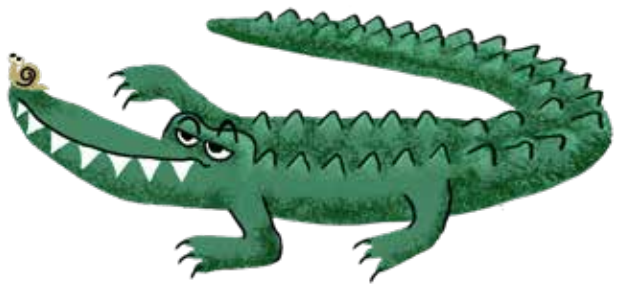

Meselana

1. Maleme ka moka a seAfrika a na le meselana.
2. Mofeme ke yuniti ye nnyane ya tlhaloso polelong.
3. Maleme a seAfrika a na le Magoro a maina.
   - Leina le lengwe le le lengwe le swaiwa ka hlogo, yeo e laetšago legoro la leina, ge e ba ke botee goba bontši.
   - Dihlogo tše ke meselana, o mongwe le o mongwe o swere tlhaloso. Mohlala:

Polelo:	isiZulu	isiZulu	Sepedi	Sepedi
Lentšu:	umuntu	abantu	motho	batho
Hlogo:	umu or um	aba, ba	mo	ba
E laetša:	e laetša legoro la leina bjalo ka legoro la 1 (le ke legoro la batho), gomme le šupa botee.	Legoro la leina 2 (batho – . bontši)	e laetša legoro la leina bjalo ka legoro la 1 (le ke legoro la batho), gomme le šupa botee.	e laetša legoro la leina bjalo ka legoro la bontši. (le ke legoro la batho), gomme le šupa bontši.

4. Ka Seisemane le seAfrikanse bontši bja leina gantši bo laetšwa ka moselana, mohlala:

Polelo:	English	English	Afrikaans	Afrikaans
Lentšu:	dogs	buses	honde	katte
Moselana:	s	es	e	te
E laetša:	bontši	bontši	bontši	bontši

Se se ra go reng ka thuto ya go bala le go ngwala?

1. *Ruta barutwana go lemoga mofeme ka pela le ka mokgwa wo boleta ka go hlopha dihlogo,motheo, (medu le dikutu), le meselana.*
2. Ge barutwana ba šetše ba lemogile dikarolo tše tša go fapana tša lentšu, ba ka rutwa:
   - Go nyaka dipopego tše di tlwaelegilego ka mantšu a matelele goba a bothata
   - Go fetoša tlhaloso ya mantšu ka go bea kemedi goba go lokela moselana
   - Go šomana le tlhaloso ya lentšu leo le sa tsebegego ka go hlarolla mofeme
   - Go dira mantšu a maswa go tšwa go motheo ka go lokela mofeme.
3. Dira gore barutwana ba maleme a mabedi ba lemoge mekgwa ya go fapana ya gore dimofeme di šomišwa go laetša selo se tee, mohlala, ge o ruta bontši, hlalosa gore:
   - Malemeng a seAfrika bontši bo laetšwa ka hlogo
   - Bontši bja Seisemane le seAfrikanse di laetšwa ka - moselana.

Kgokagano / Kgaoganyo ya mongwalo

1. Kgokagano le kgaoganyo ya mongwalo e ra mokgwa wa go ngwala wa polelo - ka moo polelo e ngwalwago ka gona.
2. Mongwalo wa kgokagano ke tshepedišo ya go ngwala yeo e kgokaganyago dikarolo mmogo ka lentšu le tee le letelele. Mohlala:

isiZulu				
lekgokasediri:	mofeme wa le bjale:	modu wa lediri:	mofeme wa kgoro ya lediri la mafelelo	lefoko
ngi-	-ya-	-bhal-	-a	Ngiyabhala.

- Lekgokasediri: ke-
- Mofeme wa le bjale: -a-
- Modu wa lediri: -rat-
- Mofeme wa kgoro ya lediri la mafelelo -a

3. Mongwalo wa go aroganya ke tshepedišo ya go ngwala yeo e nago le tshekamelo ya go ngwala dipopego tše dingwe bjalo ka mantšu ao a aroganego. Mohlala:

Sesotho				
lekgokasediri:	mofeme wa le bjale:	modu wa lediri:	mofeme wa kgoro ya lediri la mafelelo	lefoko
ke-	-a-	-ngol-	-a	Ke a ngola.

Sepedi				
lekgokasediri:	mofeme wa le bjale:	modu wa lediri:	mofeme wa kgoro ya lediri la mafelelo	Lefoko
ke-	-a-	-rat-	-a	Ke a rata.

4. Polelo tša Sesotho, Tshivenda, Xitsonga, Seisemane le seAfrikanse di šomiša mokgwa wa go aroganya wa go ngwala.
5. Polelo ya Nguni e šomiša mokgwa wa go kgomaganya wa go ngwala.

DIBOPEGO TŠA POLELO

Se se ra go reng ka thutong ya go bala le go ngwala?

1. Go bohlokwa go tseba mongwalo wa polelo ya gago le go e ruta ka nepagalo.
2. Malemeng a Nguni, mokgwa wo o feleletša barutwana ba bannyane ba swanelwa ke go bala mantšu a matelele kudu.
3. Ruta barutwana maano a tlaleletšo a go thuša ka se, Mohlala:
   - Aroganya mantšu ka dinoko ke moka o tswake dinoko mmogo go bala lentšu.
   - Hlaola o be o bale dimofeme tšeo di tlwaelegilego pele, gomme o be o bale mantšu ka moka.

Go ithuta go bala le go ngwala ka maleme a seAfrika e swanetše go ba tshepedišo ya ka pejana, ya go se dikadike, ge e ba ditaelo tša mmakgonthe di filwe e sego go amana le tša Seisemane. Didirišwa tša ditumatlhaka le go bala di swanetše gore di bopege ka tshwanelo le gona go lebanywa le polelo. Ge bana ba bannyane ba ka kgona go aroganya ka maleba gona go ruta go bala le go ngwala go ka tsepelela go hlabolla thelelo ya barutwana ,kwešišo le bohlokwa bja go gopola,e le go ba lokišetša go bala le go ithuta mo go swanetšego.

Go Kwešiša ka mo Bana ba Ithutago Go Bala le Go Ngwala

MANTŠU A BOHLOKWA

- ***difoneme**: dikarolwana tše nnyane tša medumo ya polelo*
- ***dikerafeme**: dika tšeo di ngwalwago go emela dikarolo tša medumo (difoneme) ya polelo*
- ***enkhouta**: go fetolela polelo ya bomolomo go mokgwa wa go ngwala wa polelo*
- ***tlhabošo ya sengwalwa**: go fetolela mokgwa woo o ngwadilwego wa polelo go mokgwa wa bomolomo*
- ***ditumatlhaka**: Ke mokgwa wa go ithuta tswalano ya difoneme le dikerafeme*
- ***mofeme/lebopi**: Ke karolo ye nnyanenyane ya lentšu yeo e rwelego tlhalošo*
- ***popantšu/mofolotši**: Go kwešiša gore karolo ya lentšu yeo e bitšwago lebopi/mofeme o hlola tlhalošo bjang*

Maikemišetšo a rena a magolo bjalo ka barutiši ba mphato wa motheo ke go netefatša gore barutwana ba rena ba kgona go bala le go ngwala ka thelelo le kwešišo ka nako yeo ba tlogelago mphato wa 3.

Gore re kgone go dira se, re swanetše go sepetša barutwana ba rena ka dikgato tša thuto tša go bala le go ngwala.

Kgato ya 1: Barutwana ba swanetše go hlabolla temogo ya tšhomišo ya medumo le foneme

a. Temogo ya medumo le foneme ke mabokgoni a pele a go bala.
b. Barutwana ba ka dira se ba tswaletše mahlo – ga ba swanela go bala selo.
c. Barutwana ba swanetše go rutwa ka moo ba ka:
   - Hlaola medumo ya tikologo ye e fapanego.
   - Theeletša o kopolle moretheto le morumokwano.
   - Theeletša mantšu ka gare ga mafoko.
   - Theeletša medumo ye e fapanego ka gare ga lentšu.
   - Tloša modumo lentšung gomme o bitše seo se šetšego
   - Fetoša modumo lentšung go dira lentšu le leswa

Kgato ya 2: Barutwana ba swanetše go ithuta ditumatlhaka le mongwalo.

Barutwana ba swanetše go rutwa:

- Tswalano magareng ga medumo (difoneme) le ka moo medumo ye e emelwago ka gona ka go ngwalwa (dikerafeme) ka polelo ya segagabo bona.
- Go bala le go ngwala medumo ka moka ka polelo ya bona ka bokgoni bja ka pela le gabonolo ntle le go nagana kudu
- Go bopa ditlhaka ka nepo go emela medumo (mongwalo).

Kgato ya 3: Barutwana ba swanetše go ithuta go bala ka go hlatholla mantšu le go ngwala ka medumo.

a. Barutwana ba swanetše go rutwa:
   - Go bala mantšu a go ngwalwa(hlatholla mantšu)
   - Tsela, ya go ngwala mantšu a a bolelwago (ngwala medumo)
b. Go dira se ba swanetše go ithuta kamoo ba ka aroganyago lentšu leo le sa tsebjwego go ya ka medumo. (kgaogantšha)
c. Ka morago, ba swanetše go tseba kamoo ba ka kopantšhago medumo mmogo go bala lentšu. (kopanya)
d. Gore ba be babadi ba ba atlegilego ba go kgona go hlatholla lentšu le go ngwala medumo , barutwana ba swanetše go ba le menyetla ye mentši ya go matlafatša tsebo ya bona ya ditumatlhaka ka ditiragalo tša go bala le go ngwala.

Kgato ya 4: Barutwana ba swanetše go itlwaetša go boloka mantšu ka dikgopolong tša bona.

a. Re swanetše go nea barutwana boitlwaetšo bjo bontši bja go bala le go ngwala gore ba kgone go bala le go ngwala mantšu ka boiketlo le ka pela.
   - Barutwana ba tla 'mmapa' lentšu bjokong bja bona ge ba šetše ba:
     - Kgona go kwa le go lemoga lentšu (modumo wa lona)
     - Kgona go bala lentšu.
     - Kwešiša tlhaloso ya lentšu
     - Hlakane le lentšu leo gantši ka gare ga dikakanyo
   - Se se tla dumelela barutwana go gopola mantšu ka pela gore ba kgone go a bala goba go a ngwala.

- Se ke kgokagano ye bohlokwa magareng ga go hlatholla mantšu le go bala ka thelelelo. (go dira mmapa wa mongwalo).

Kgato ya 5: Barutwana ba swanetše go hlabolla go bala ka thelelo.

a. Re swanetše go thuša barutwana go bala ka nepagalo.
   - Se se ra gore ba swanetše go kgona go bala ka go dira diphošo tše mmalwa goba ntle le diphošo.

b. Re swanetše go thuša barutwana go bala ka lebelo le lebotse.
   - Ge go kgonega, barutwana ba swanetše go bala ka lebelo la go bolela.
   - Ge go bala go le ka go nanya kudu, kwešišo e ka se kgonege.

c. Re swanetše go thuša barutwana go bala ka segalo le polelo ye e nepagetšego. (diphetogo tša lentšu).
   - Go bala ka maikutlo a maleba go laetša gore sengwalwa se a kwešišwa.
   - Segalo se ka ama tlhalošo ya lentšu goba polelwana, ka fao se swanetše go balwa gabotse.

Kgato ya 6: Barutwana le bona ba swanetše go hlabolla mongwalo wa thelelo.

a. Re swanetše go thuša barutwana go ngwala ka nepagalo.
   - Se se ra gore ba swanetše go tseba 'ditlwaelo' tša polelo ya go ngwalwa, ka moo ba bopago mantšu, ka fao ba a peletago ka gona, gore ba tlogele kae dikgoba, ka moo ba ka šomišago maswaodikga le ditlhaka tše di kgethegilego.

b. Re swanetše go thuša barutwana go ngwala ka lebelo le lebotse.
   - Go kgona go dira se, ba swanetše go itlwaetša makga a mantši gore ba kgone go gopola mantšu ka pela.
   - Ba swanetše go itlwaetša gape go kgona go ba le maatla le go ngwala nako ye telele.

c. Ka godimo ga tšohle , barutwana ba swanetše go hlabolla boitshepo bja go bea menagano le dikgopolo tša bona pampiring, le go ngwala ka go ikemela.

Kgato ya 7: Gore re kgone go bala le go ngwala ka tlhalošo, re swanetše go bopa tsebo ya barutwana.

a. Barutwana ba swanetše go hlabolla tlotlontšu ye e nabilego le ye e tseneletšego gore ba kwešiše mantšu ao ba a balago.
b. Ba swanetše go hlabolla tsebo ya kakaretšo ye e nabilego le ye e tseneletšego gore ba kgone go kgokaganya sengwalwa le seo ba šetšego ba se tseba.
c. Ba swanetše go bopa kwešišo ya dibopego le melawana ya polelo.
    - Go kwešiša sebopego sa polelo go thuša barutwana go tlhaloganya moelelo wa yona.

Kgato ya 8: Re swanetše go thuša barutwana ba rena ba baswa go hlabolla lerato la go ithuta polelo.

a. Re swanetše go thuša barutwana go kwešiša gore go ithuta polelo ke leeto la bophelo ka moka.
b. Re swanetše go dira ka gohle go netefatša gore go ithuta polelo ke maitemogelo a go ba le mohola, a go thabiša.
c. Re swanetše go fa sebaka se se bolokegilego le se se maatlafatšago barutwana go ithuta polelo.

THEKGO LE TLHABOLLO YA MAGATO A GO BALA

Ge NHLRP e phethagatšwa, lelokelelo la didirišwa tša Thekgo le Tlhabollo di tla hlabollwa le go abelanwa.

Tše di tla akaretša tše di latelago:

SES / Dihlogo tša Mafapha:

- Sedirišwa sa Tlhokomelo le Thekgo

Barutiši:

- Dihlahli ‘Kamoo o ka dirago ka gona’.
- Dibidio tša ‘Kamoo o ka dirago ka gona.’
- Diteko tša tlaleletšo tša ORF C – ditemana tša go bala.
- Diteko tša tlaleletšo tša ORF D – dipotšišo tša kwešišo

Go tlaleletša, NHLRP e laletša batho ka moka bao ba nago le kgahlego go tšea karolo go polokelo ya didirišwa tša thekgo.

Dira bjalo ka go romela imeile: materials@nect.org.za

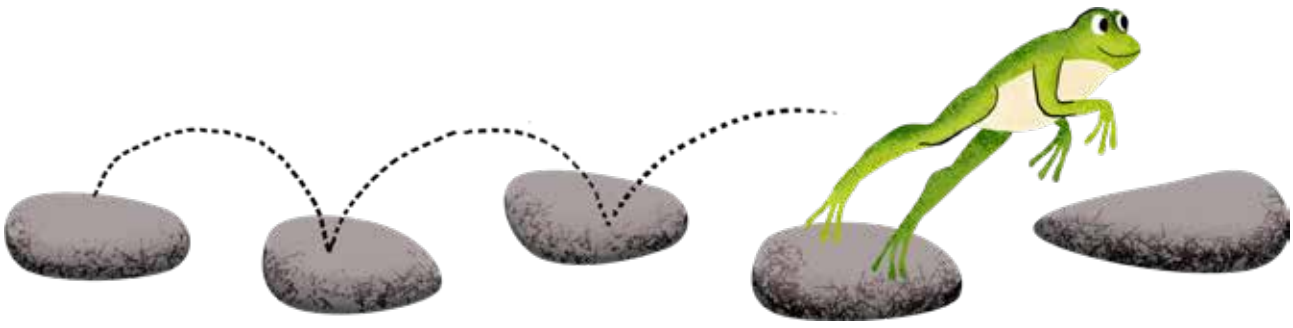

Lenaneo la tlwaelo la Beke le Beke

Mphato wa 1 - 3 Bontši bja Nako (diiri tše 8 ka beke)

- Lenaneo leo le beakantšwego la thuto le latela setlwaedi seo se swanago beke ka beke.
- Se se dira gore go be bonolo go barutiši le baithuti go le latela.
- Baithuti ba kgona go itokišetša mošomo wo o latelago ge ba tseba setlwaedi.
- Setlwaedi se ithekgile go bogodimo bja nako bja SEPHOLEKE/CAPS Polelo ya gae: di iri tše 8 ka beke.

	Mošupologo Iri e tee le metsotso e 30		Labobedi Iri e tee le metsotso e 30		Laboraro Iri e tee le metsotso e 50		Labone Iri e tee le metsotso e 35		Labohlano Iri e tee le metsotso e 35	
	Go Theeletša le go Bolela	15	Go Theeletša le go Bolela	15	Go Theeletša le go Bolela	15			Go Theeletša le go Bolela	15
	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka le sebopego sa mantšu	15	Ditumatlhaka le sebopego sa mantšu	15
	Mongwalo	15	Mongwalo	15	Mongwalo	15	Mongwalo	15		
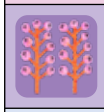	Go Bala ka go Abelana	15	Go Bala ka go Abelana	15	Go Bala ka go Abelana	15	Go Bala ka go Abelana	15	Go Bala ka go Abelana	15
					Go Ngwala	20	Go Ngwala	20	Go Ngwala	20
	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi le go Ipalela	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi le go Ipalela	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi le go Ipalela	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi le go Ipalela	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi le go Ipalela	30

Mphato wa 3 Bonnyane bja Nako (diiri tše 7 ka beke)

- Lenaneo la tlwaelo le theilwe godimo ga bonnyane bja nako ya CAPS ya polelo ya gae.

	Mošupologo Iri e 1 le metsotso e 20		Labobedi Iri e 1 le metsotso e 15		Laboraro Iri e 1 le metstotso e 55		Labone Iri e 1 le metsotso e 5		Labohlano Iri e 1 le metsotso e 25	
			Go Theeletša le go Bolela	15	Go Theeletša le go Bolela	15			Go Theeletša le go Bolela	15
	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15	Ditumatlhaka	15		
	Mongwalo	15	Mongwalo	15	Mongwalo	15				
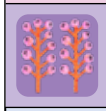	Go Bala ka go Abelana	20			Go Bala ka go Abelana	15			Go Bala ka go Abelana	20
					Go ngwala	20	Go ngwala	20	Go ngwala	20
	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi	30	Go Bala ka Sehlopha sa go Hlahlwa / Go Bala ka Bobedi	30

Diphetogo

Go Theeletša le go Bolela	Beke ya 1 ya morero, Labobedi: Kopanya dithuto tša Mošupologo le Labobedi – tsebagatša morero, tsenelela le go tlaleletšo ya polelo, le go ruta tlotlontšu.
Go Bala ka go Abelana	Go bala Mošupologo: Kopanya dithuto tša Mošupologo le Labobedi – tsebiša sengwalwa sa kgoboketšo ya dikanegelo gomme o dire mošomo wa Pele ga go Bala. Laboraro: Dira Go Bala la Mathomo go go tseneletšego ka sengwalwa ka ge barutwana ba tla foša thuto ya Go Bala la Bobedi yeo e diregago ka Labone ka bontši bja nako ya lenaneo la tlwaelo.
Go ngwala	Laboraro – Labohlano: Latela lenaneo la tlwaelo ka lebelo le lennyane ka ge nako ya mongwalo e fokotšwa ka metsotso e 5.

Didirišwa

NHLRP e akaretša didirišwa tše di latelago:

1. Leano la go Ruta
2. Ditumatlhaka le medumo
3. Tšhate ya Mongwalo
4. Kgoboketšo Ya Dikanegelo: Dikanegelo Tša Go Bala Mmogo
5. Dipapetlakgadima
6. Puku ya Motheo
7. Tlhahlo ya Kelo

Leano la go Ruta

- Leano la go ruta le akareditšwe ka gare ga tlhahlo ya morutiši.
- E akaretša dithulaganyo tša mananeo a tlwaelo tša dithuto ka moka tša Kotara ya 1.
- Ge o šomiša lenaneo la mathomo, ke kgopolo ye botse go latela mokgwa le go šomiša dithulaganyo tša dithuto tšeo di filwego.
- Ge o šetše o tseba mananeo a tlwaelo le dithuto tša lenaneo gabotse, ikwe o lokologile go beakanya lenaneo gore le swane le mokgwa wa gago wa go ruta le dinyakwa tša gago.

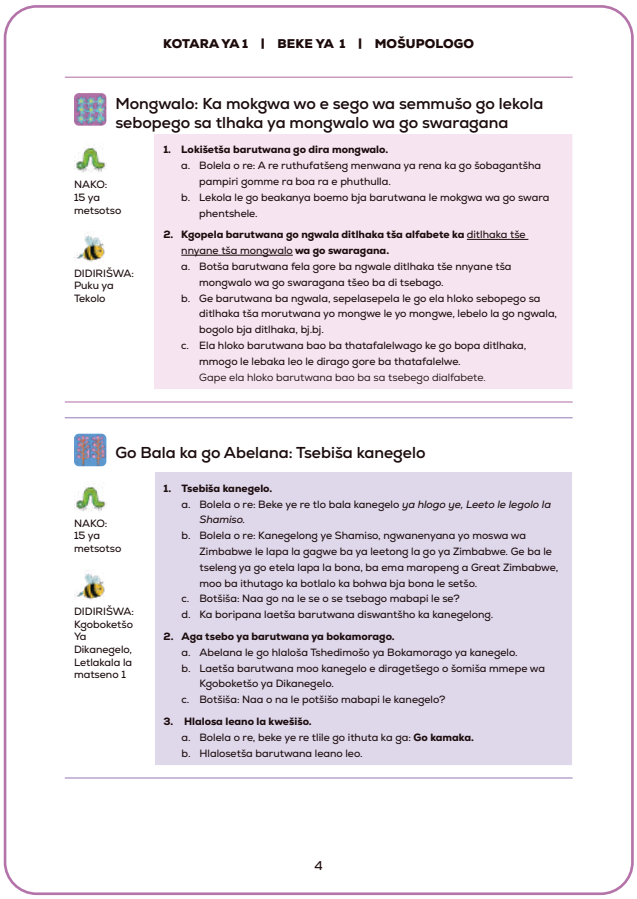
KOTARA YA 1 | BEKE YA 1 | MOŠUPOLOGO

Mongwalo: Ka mokgwa wo e sego wa semmušo go lekola sebopego sa tlhaka ya mongwalo wa go swaragana

NAKO: 15 ya metsotso

DIDIRIŠWA: Puku ya Tekolo

1. **Lokišetša barutwana go dira mongwalo.**
   a. Bolela o re: A re ruthufatšeng menwana ya rena ka go šobagantšha pampiri gomme ra boa ra e phuthulla.
   b. Lekola le go beakanya boemo bja barutwana le mokgwa wa go swara phentshele.
2. **Kgopela barutwana go ngwala ditlhaka tša alfabete ka** ditlhaka tše nnyane tša mongwalo **wa go swaragana.**
   a. Botša barutwana fela gore ba ngwale ditlhaka tše nnyane tša mongwalo wa go swaragana tšeo ba di tsebago.
   b. Ge barutwana ba ngwala, sepelasepela le go ela hloko sebopego sa ditlhaka tša morutwana yo mongwe le yo mongwe, lebelo la go ngwala, bogolo bja ditlhaka, bj.bj.
   c. Ela hloko barutwana bao ba thatafalelwago ke go bopa ditlhaka, mmogo le lebaka leo le dirago gore ba thatafalelwe. Gape ela hloko barutwana bao ba sa tsebego dialfabete.

Go Bala ka go Abelana: Tsebiša kanegelo

NAKO: 15 ya metsotso

DIDIRIŠWA: Kgoboketšo Ya Dikanegelo, Letlakala la matseno 1

1. **Tsebiša kanegelo.**
   a. Bolela o re: Beke ye re tlo bala kanegelo *ya hlogo ye, Leeto le legolo la Shamiso.*
   b. Bolela o re: Kanegelong ye Shamiso, ngwanenyana yo moswa wa Zimbabwe le lapa la gagwe ba ya leetong la go ya Zimbabwe. Ge ba le tseleng ya go etela lapa la bona, ba ema maropeng a Great Zimbabwe, moo ba ithutago ka botlalo ka bohwa bja bona le setšo.
   c. Botšiša: Naa go na le se o se tsebago mabapi le se?
   d. Ka boripana laetša barutwana diswantšho ka kanegelong.
2. **Aga tsebo ya barutwana ya bokamorago.**
   a. Abelana le go hlaloša Tshedimošo ya Bokamorago ya kanegelo.
   b. Laetša barutwana moo kanegelo e diragetšego o šomiša mmepe wa Kgoboketšo ya Dikanegelo.
   c. Botšiša: Naa o na le potšišo mabapi le kanegelo?
3. **Hlalosa leano la kwešišo.**
   a. Bolela o re, beke ye re tlile go ithuta ka ga: **Go kamaka.**
   b. Hlalosetša barutwana leano leo.

4

Ditumatlhaka le medumo

- Karata ya Ditumathlaka le Medumo e akareditšwe go foneme ye nngwe le ye nngwe yeo e rutwago goba e boeleditšwego.
- Dikarata tše ga di akaretšwe go metswako ya ditumammogo ka ge ditumammogo ka moka e le metswako ya difoneme
    - Barutwana ba swanetše go kwešiša gore ge ba šetše ba ithutile difoneme tša yo mongwe le yo mongwe, ba ka di kopanya ka mekgwa ye e fapanego
    - Ba ka kopanya tumammogo le tumanoši, mohlala: m - a = ma
    - Ba ka kopanya tumammogo le tumammogo, mohlala: l - w = lw

Mehlala ya Dikarata tsa ditumatlhaka le medumo:

Tšhate ya mongwalo wa kgatišo

- Tšhate ya mongwalo wa kgatišo e akareditšwe ka gare ga paka ya didirišwa, go thekga go bopa ditlhaka ka nepagalo.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff

Gg Hh Ii Jj Kk Ll Mm

Nn Oo Pp Qq Rr Ss

Tt Uu Vv Ww Xx Yy Zz

1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

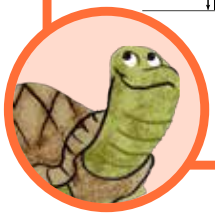

Copyright © 2026. This work is openly licensed via CC BY-NC-ND 4.0

Tšhate ya mongwalo wa motšeketlo

Mongwalo wa motšeketlo o rutwa go tloga ka Mphato wa 2 Kotara ya 3 go fihla le go akaretša Mphato wa 3 Kotara ya 4.

- Go tloga bogareng bja Mphato wa 2, barutwana ba swanetše go ithuta go ngwala ka mongwalo wa motšeketlo.
- Ge barutwana ba šetše ba tseba mongwalo wa motšeketlo gabotse, ba kgona go ngwala ka thelelo ye e oketšegilego.
- Tšhate ya mongwalo wa go tatagana e akareditšwe ka gare ga paka ya didirišwa, go thekga go hlama ditlhaka tša motšeketlo ka nepagalo.

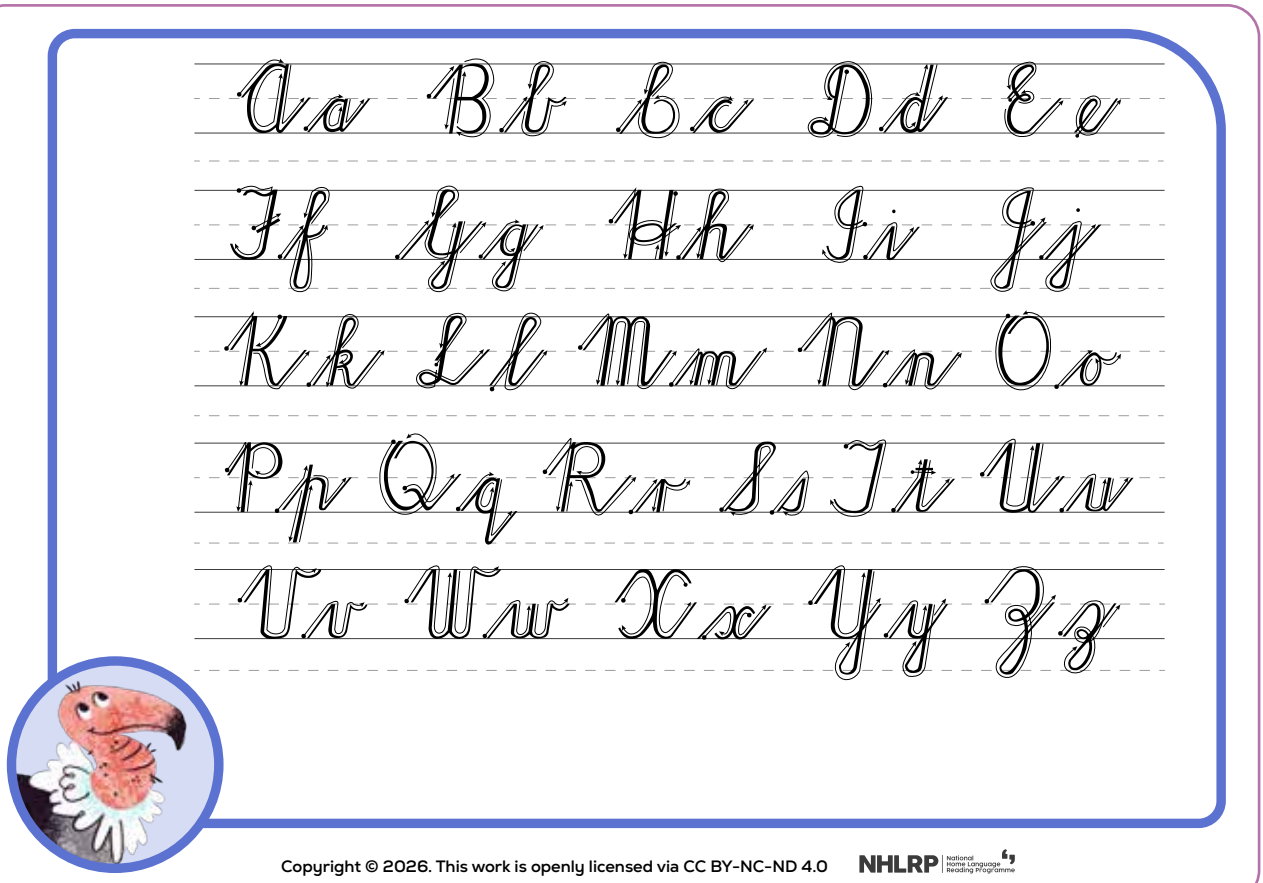

Copyright © 2026. This work is openly licensed via CC BY-NC-ND 4.0

Kgoboketšo Ya Dikanegelo: Dikanegelo Tša Go Bala Mmogo

- Go na le dikanegelo tše 8 ka go Kgoboketšo ya dikanegelo tša Kotara ya 1.
- Kanegelo ye nngwe le ye nngwe e thoma ka karolo ya Pele ga go Bala.
- Se se latelwa ke kanegelo ye e nago le seswantšho.
- Kanegelo ye nngwe le ye nngwe e felela ka karolo ya Ka Morago ga go Bala.
- Dikanegelo di hlamilwe go katološa tlotlontšu ya barutwana le tsebo ya bokamorago.
- Gape di hlamilwe go hlabolla mabokgoni a barutwana a kwešišo le go nagana ka kelohloko.

KOTARA YA 1:
DIKANEGELO

1. Leeto le legolo la Shamiso 1
2. Maeto a Reabetšwe 15
3. Phapoši ya borutelo e senyegilego 29
4. Mari Copeny: Mohlabani wa meetse 43
5. Leseka le le talalerata 57
6. Modiša yo a goeleditšego a re, 'tau!' 71
7. Bophelo bjo bo se nago magomo 85
8. Ntwa ya Malala ya go lwela thuto 99

Dipapetlakgadima

- Dipapetlakgadima di fiwa kotara ye nngwe le ye nngwe gore di šomišwe dithutong tšeo di fapanego.
- Dikarata tše di hlamilwe go šomišwa bjalo ka dithušathuto nakong ya thuto.
- Dipapetlakgadima di ka bontšhwa ka phapošing ya borutelo bjalo ka karolo ya pontšho ya ditumatlhaka goba tabakgolo
- Hlabolla tshepedišo ya go laola dipapetlakgadima tša gago ka mo go atlegilego.
- Eba le morabana wa polasitiki goba onfolopo ya tabakgolo ye nngwe le ye nngwe.
- Phara setlanakana sa mešomo ya letšatši le lengwe le le lengwe la beke le dibeke tše seswai tša kotara ye nngwe le ye nngwe
- Legatong la dipapetlakgadima tšeo di hlaelelago leka go itirela tša gago

Sekolo

tšhogile

pele

Puku ya Motheo

- Puku ya Motheo e rulagantšwe go ya ka tabakgolo ya dibeke tše pedi. Tabakgolo ye nngwe le e nngwe e thoma ka letlakala la yona, leo le akaretšago:

  a. Hlogo ya Tabakgolo.
  b. Dihlogo tša dikanegelo tša kgoboketšo tšeo di amanago le tabakgolo.
  c. Go oketša tsebo ya polelo – tabakgolo ye e theilwego godimo ga dika, diema, dithai, setsopolwa, sereto, morumokwano goba koša ya go ruta barutwana.
  d. Mantšu a tlotlontšu ya tabakgolo gotee le ditlhalošo tša ona tše bonolo.
  e. Potšišo e tee goba tše pedi tša poledišano tšeo di hlamilwego go akaretša magoro.

- Se se latelago, Puku ya Motheo ya go Bala e akaretša lelokelelo la mediro ya letšatši le lengwe le le lengwe la beke, ya dibeke tše seswai tša kotara ye nngwe le ye nngwe.

- Mešongwana ya Puku ya Motheo e rulagantšwe ka kelohloko go hlabolla ka mokgwa wa thulaganyo:

  a. Tsebo ya ditumatlhaka
  b. Bokgoni bja go hlatholla mantšu
  c. Bokgoni bja go ngwala medumo
  d. Temogo ya popegopolelo
  e. Bokgoni ba go bala ka thelelo, le
  f. Go bala ka kwešišo

- Ka Laboraro, diswantšho tše di amanago le tabakgolo di akaretšwa Pukung ya Motheo ya go Bala ka tsela ye e latelago:

  a. Ka laboraro la mathomo la tabakgolo, seswantšho sa tabakgolo se akaretšwa go hlohleletša barutwana go nagana ka botlalo ka tabakgolo. Lenaneo la Thuto le akaretša mantšu a tlotlontšu le dipotšišo tša poledišano tše di amanago le seswantšho.
  b. Ka Laboraro la bobedi la tabakgolo, seswantšho sa go anega dikanegelo tša boitlhamelo se a akaretšwa. Seswantšho se se bontšha 'motsotso wa nako' wo o swanetšego go akaretšwa kanegelong ya morutwana yo mongwe le yo mongwe ka botee. Leano la go ruta le akaretša kgopelo yeo e ka šomišwago go thuša barutwana go thoma.

- Dipuku tša Motheo tša go Bala di šomišwa dithutong tša Ditumatlhaka le Popegopolelo, barutiši ba tla kgona go ruta le go tšwetša pele bokgoni bja sehlopha ka phapošing.

- Go tlaleletša, barutwana ba šomiša Dipuku tša Motheo tša go Bala letšatši le lengwe le le lengwe ka Nako ya dithuto tša Go Bala ka sehlopha sa go Hlahlwa.

NHLRP

Puku ya Motheo

MPHATO 3

SEPEDI

LELEME LA GAE

KOTARA YA 1 & 2

Tabakgolo: **Re tšea leeto**

Polelotlaleletšo:

Seema

Polelo ye kopana, ya setšo yeo e fago keletšo. Diema gantši di akaretša polelo ya seka go swana le ditshwantšhišo.

Lesogana leo le sa etego le tšea kgaetšedi

Ge motho a sa ithute gore a phele a tswakana le batho ba bangwe, o tla no šalela morago ka dilo ka moka.

Dikanegelo:
Leeto le legolo la Shamiso

Maeto a Reabetšwe

Tlotlontšu

leeto:	Go ya lefelong ka koloi, ka pese, ka terene goba ka sefofane.
Zimbabwe:	Naga ya ka borwa bja Afrika, ka leboa la Afrika Borwa.
mošate:	Ntlo ye kgolo kudu ye botse yeo kgoši goba kgošigadi a ka dulago go yona.
badimo:	Batho ba ba hlokagetšego ba lapa la geno, go swana le borakgolokhukhu.
bogologolo:	Kgale kudu, kudu; go tloga kgale (go swana le meago ya kgale goba dikanegelo).
polelwana:	Sekafoko ka fase ga seswantšho leo le re botšago seo seswantšho se se bontšhago.
etela:	Go ya go motho goba legae la gagwe nakwana.

Mohlala: Seswantšho sa Tabakgolo

Mohlala: Seswantšho sa go anega Dikanegelo tša Boitlhamelo

Tlhahlo ya Kelo

Tlhahlo ya Kelo e akaretša:

CAPS Dikelo tša semmušo

- Lenaneo la Kelo
- Mohlala wa mešomo ya Kelo
- Mohlala Dirubriki le Dimemorantamo

Go bala ka Bomolomo ka Thelelo

- Ditekanyetšo tša Bosetšhaba
- Go laola diteko
- Go balela godimo ka thelelo
- Go Sekaseka le go Diriša Dipoelo
- Diteko tša Kotara tša ORF

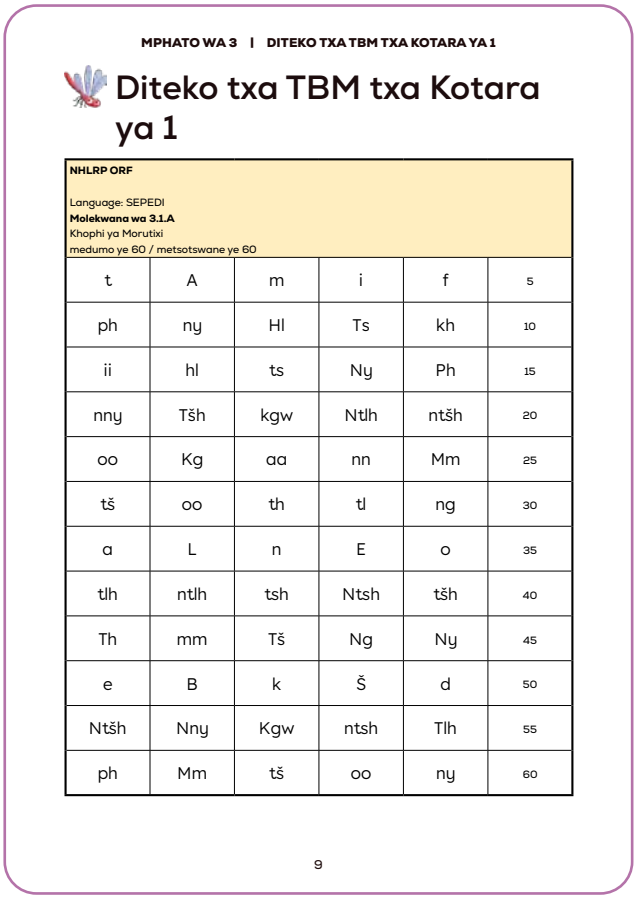

MPHATO WA 3 | DITEKO TXA TBM TXA KOTARA YA 1

Diteko txa TBM txa Kotara ya 1

NHLRP ORF

Language: SEPEDI
Molekwana wa 3.1.A
Khophi ya Morutixi
medumo ye 60 / metsotswane ye 60

t	A	m	i	f	5
ph	ny	Hl	Ts	kh	10
ii	hl	ts	Ny	Ph	15
nny	Tšh	kgw	Ntlh	ntšh	20
oo	Kg	aa	nn	Mm	25
tš	oo	th	tl	ng	30
a	L	n	E	o	35
tlh	ntlh	tsh	Ntsh	tšh	40
Th	mm	Tš	Ng	Ny	45
e	B	k	Š	d	50
Ntšh	Nny	Kgw	ntsh	Tlh	55
ph	Mm	tš	oo	ny	60

9

Mekgwa Ya Taolo Ya Phapoši

Go tloga go le bonolo kudu go latela lenaneo la thuto ka phapošing yeo e beakantšwego gabotse ebile e laowa gabotse. Mekgwa yeo e latelago ke ya taolo ya phapoši ye botse yeo mohlomongwe o ka ratago go e šomiša.

1. Go Bitša Baithuti

Neng?

- Ge o botšiša potšišo goba o laela morutwana gore a dire mošomo.

Ka lebaka la eng?

- Go bohlokwa gore barutwana ka moka ba fiwe monyetla wa go bolela.
- Mokgwa woo o lebantšhago, o phatlalatšago mešomo le dipotšišo ke wona o ka netefatšago gore barutwana ka moka ba hwetša monyetla wo.

Seo o swanetšego go se dira:

- Ngwala maina a barutwanaka moka godimo ga kota ya maina.
- E ba le mabotlelo a mabedi – bea dikota tša maina ka moka ka lebotlelong la 1.
- Ge o nyaka gore moithuti a arabe potšišo goba a dire se sengwe,ntšha kota ya leina ka gare ga lebotlelo.
- Bitša leina la moithuti gore a tle a dire mošomo woo gomme o bee kota ya leina la gagwe ka lebotlelong la bobedi go Laetša gore moithuti yo o humane monyetla.
- Ge o šetše o šutišitše maina a baithuti ka moka go tloga lebotlelong la 1 go ya lebotlelong la 2, thoma tshepedišo gape.
- O seke wa lebala gore o tšea dikota tša maina ka lebotlelong lefe le gore o a šutišetša ka lebotlelong lefe!

Go bitša maina

Lebotlelo la maina

1

- Tlatša lebotlelo ka dikotana tša papetla.
- Ngwala gore **Lebotlelo '1'**.

Ngwala maina a baithuti ka moka dikotaneng.

2

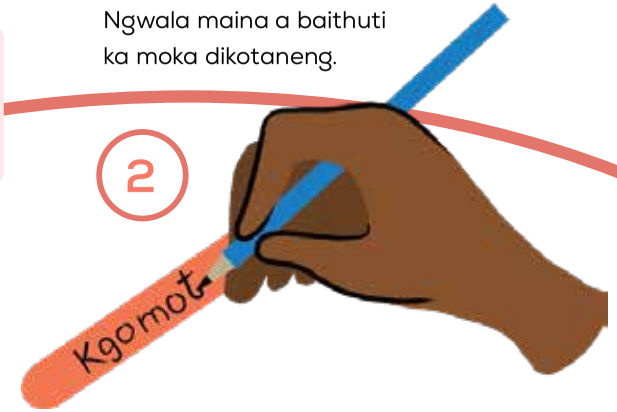

Bitša baithuti ka go kgetha leina ka Lebotlelong.

3

4

5

Šutiša kotana go tšwa **Lebotlelong la 1** go ya **Lebotlelong la 2**, go laetša gore Peter o humane monyetla.

2. Ditanya Šedi

Neng?

- Ge o nyaka go Tanya šedi ya baithuti goba o nyaka gore baithuti ba kgosele.

Ka lebaka la eng?

- Ye ke mešongwana yeo e dirago gore o laole phapoši ka mokgwa o kgahlišago le ka mafolofolo.
- Di ruta baithuti go theeletša le go ba le tšhomišano.

Seo o swanetšego go se dira:

- Šomiša e nngwe ya ditanya šedi go tanya šedi ya baithuti ka mokgwa wa papadi.
- O ka bušeletša setanya šedi.
- Ge o šetše o tantše šedi ya baithuti, itokišetše go ba fa taelo yeo e latelago.

Setanya šedi

123 mahlo go nna

1

- Hlahla baithuti gore ba itshware bjang ka morago ga ditanya šedi.
- O ka ba laela gore ba dule gabotse, ba bee matsogo diropeng, ba tswalele melomo gomme ba iše mahlo ka moka go wena.
- Bušeletša ditanya šedi gore baithuti ba di tlwaele.

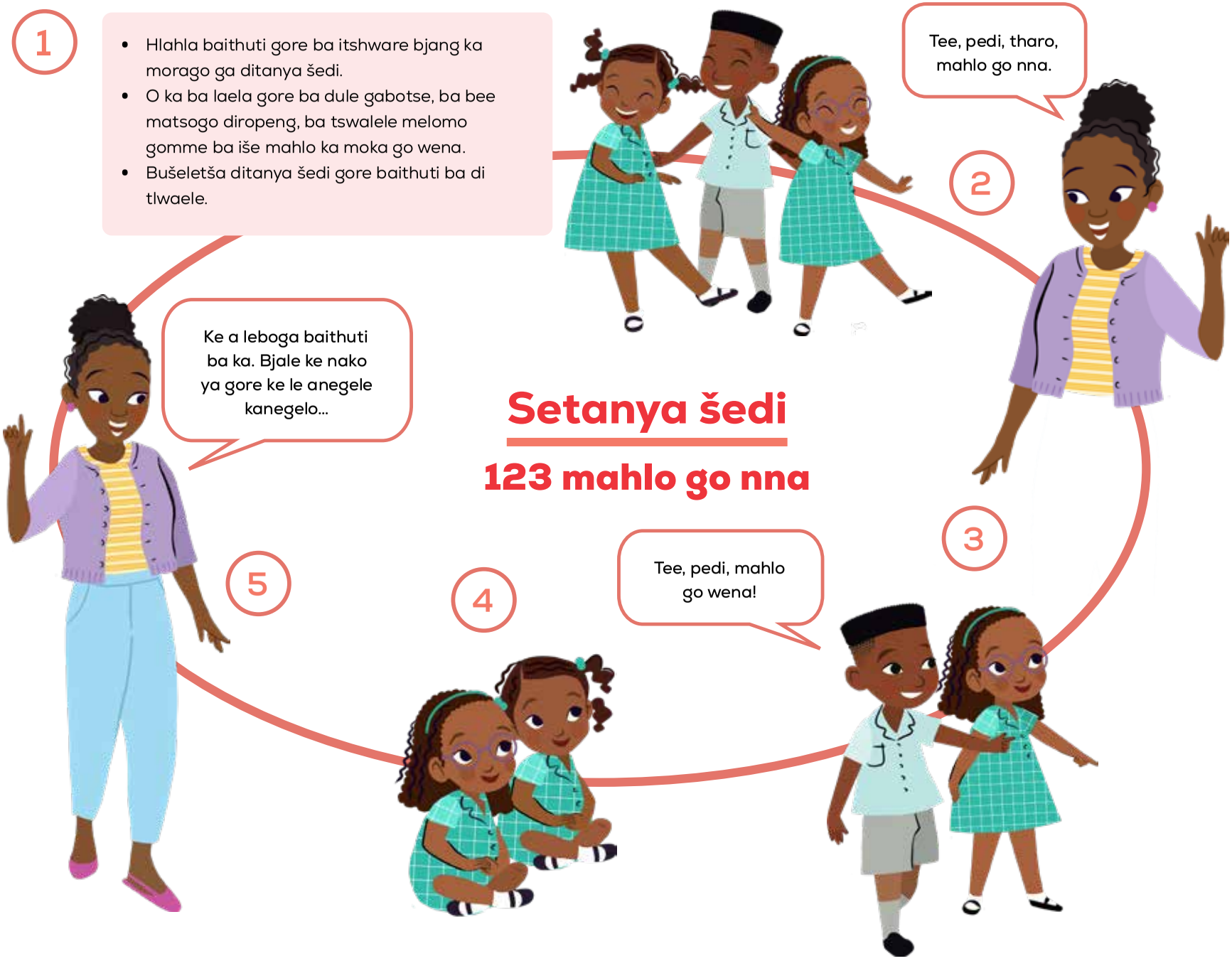

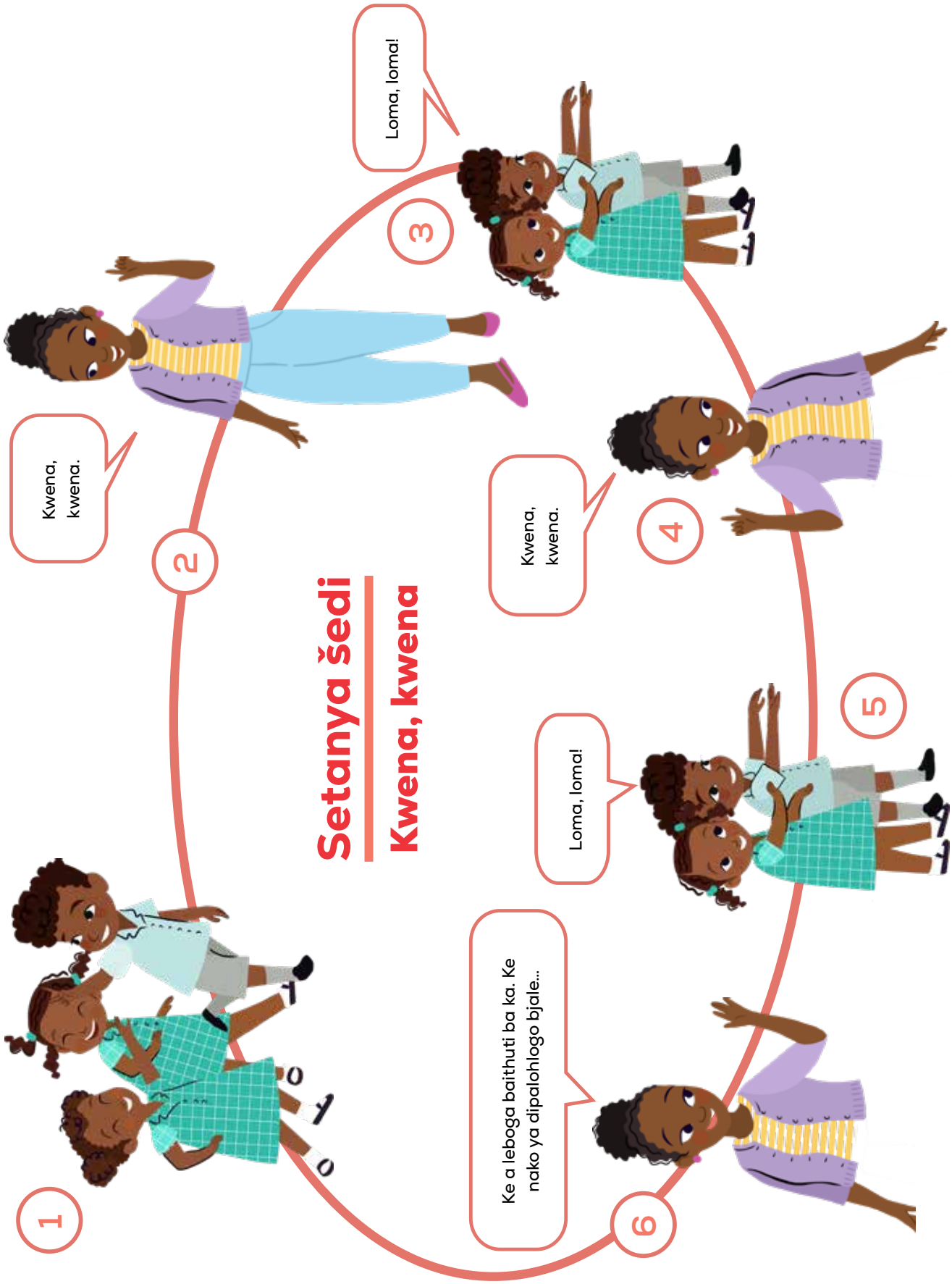
Setanya šedi
Kwena, kwena
1
2
Kwena, kwena.
3
Loma, loma!
4
Kwena, kwena.
5
Loma, loma!
6
Ke a leboga baithuti ba ka. Ke nako ya dipalohlogo bjale...

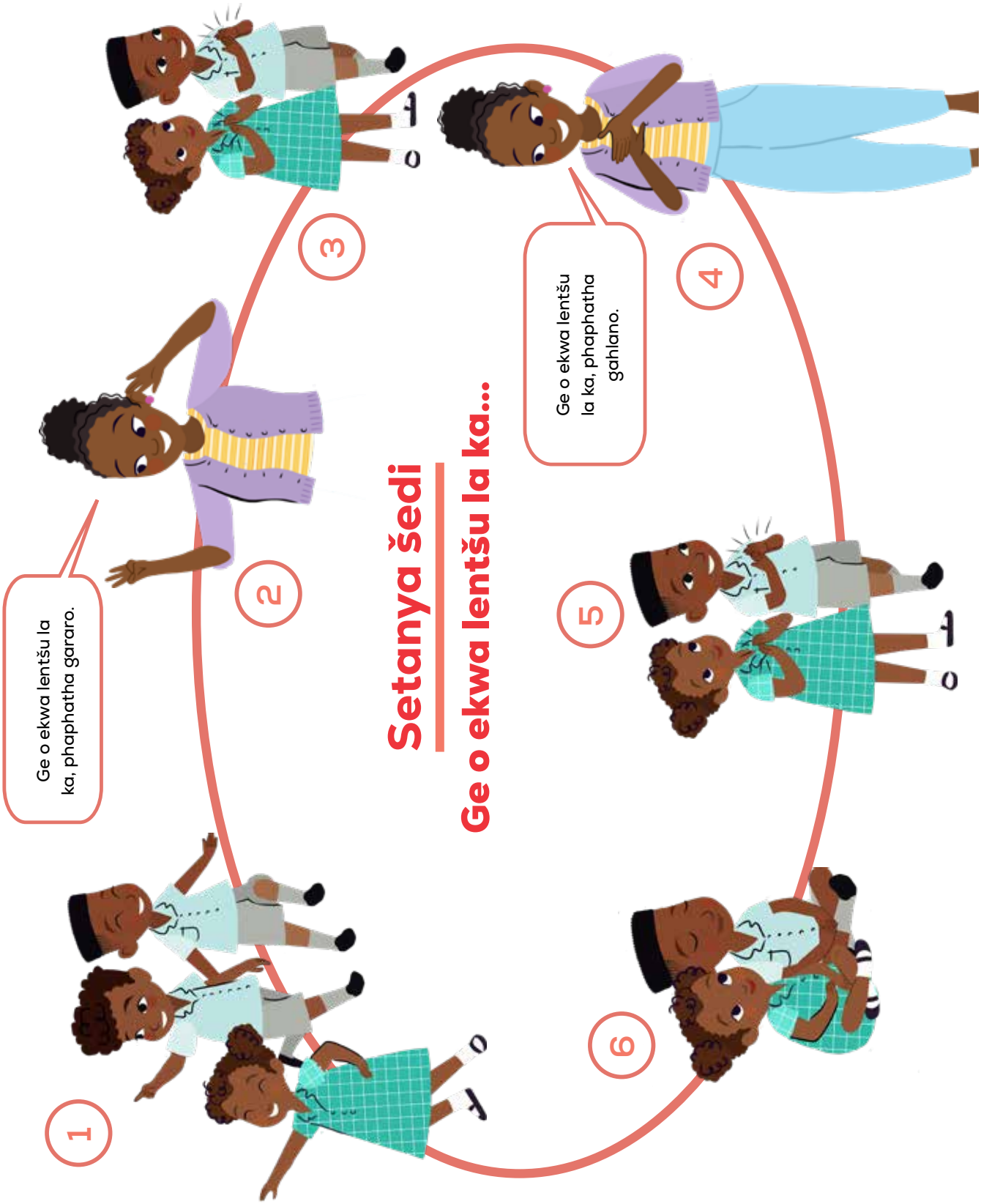
Setanya šedi
Ge o ekwa lentšu la ka...
Ge o ekwa lentšu la ka, phaphatha gararo.
Ge o ekwa lentšu la ka, phaphatha gahlano.
1
2
3
4
5
6

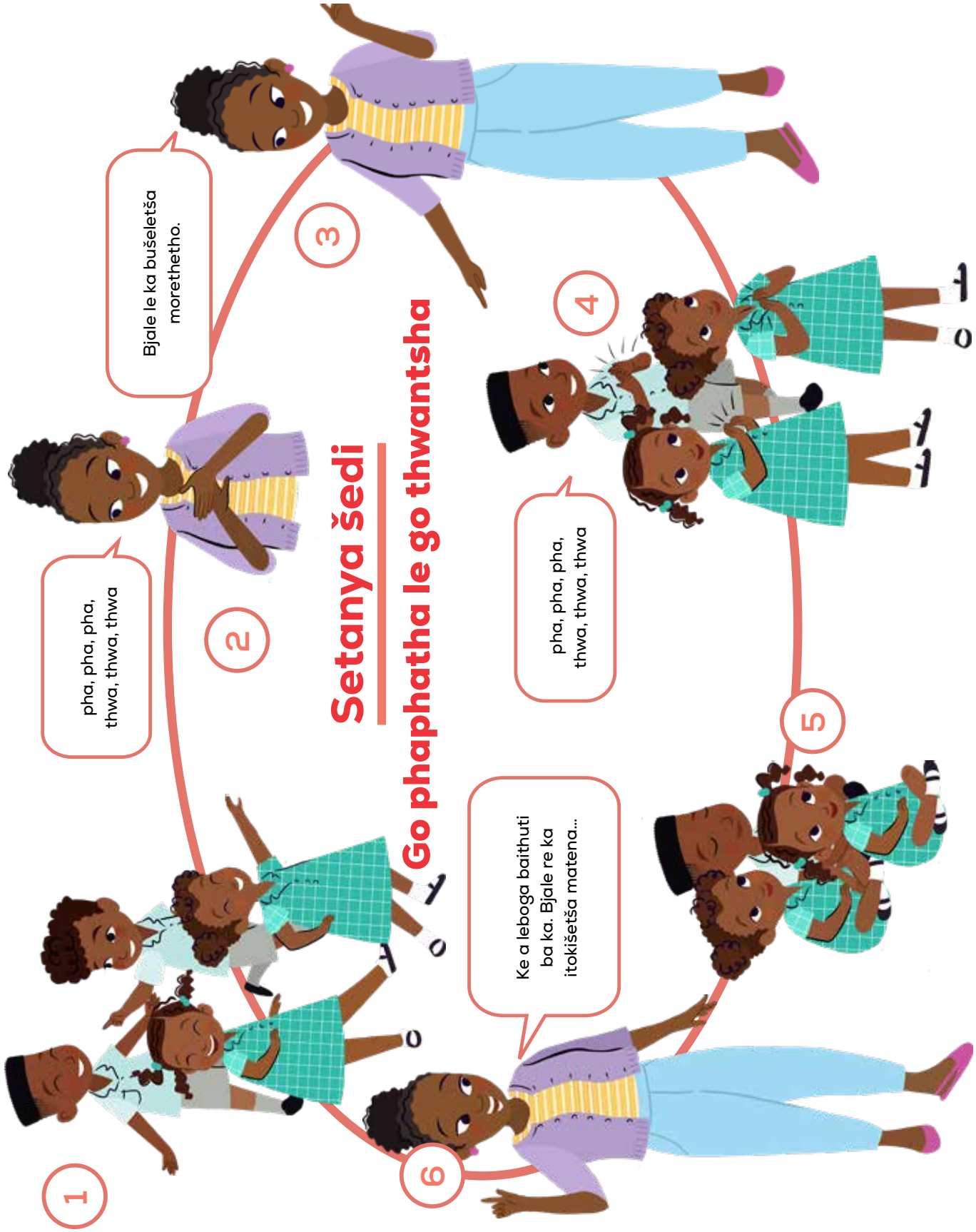
Setanya šedi
Go phaphatha le go thwantsha
1
pha, pha, pha, thwa, thwa, thwa
2
Bjale le ka bušeletša morethetho.
3
pha, pha, pha, thwa, thwa, thwa
4
Ke a leboga baithuti ba ka. Bjale re ka itokišetša matena...
5
6

3. Beakanya Ditekanyetšo Tša Boitshwaro

Neng?

- Mathomong a ngwaga le mathomong a kotara ye nngwe le ye nngwe.

Ka lebaka la eng?

- Go tloga go le bohlokwa kudu go ruta baithuti ba ba nyenyane gore ba itshware bjang ka dinako tše itšego.
- Ka mohlala, ge o nyaka go hlaloša taba ye mpsha, goba go ba anegela kanegelo, o hloka gore baithuti ba kgosele gomme ba go fe šedi yeo e hlokagalago.
- Ge o rutile baithuti mekgwa ya boitshwaro ka botlalo, gona o ka letela gore ba itshware gabotse.

Seo o swanetšego go se dira:

- Dira setanya šedi gomme o re:
  - Ke nyaka gore ka moka ga lena le dule mmeteng gomme le fare seseka.
  - Ke nyaka le bee matsogo a lena diropeng.
  - Ke nyaka le tswalele mahlo.
  - Ke nyaka le tsepelele mohemong wa lena.
- Efa baithuti taelo gore ba kgosele, ke moka o eme metsotswana ye e ka bago ye 30 – 45.
- Ke moka, šupa baithuti bao ba dirago mošomo wo mobotse, gomme o hlaloše ka botlalo seo ba se dirago gabotse.
- E re: ‘Ke a bona Lesego o dutše mmeteng gabotse o farile seseka. Matsogo a gagwe a diropeng ebile mahlo a gagwe a tswalelegile. O dirle gabotse Lesego, bjale o ka tsepelela go mohemo wa gago, Hemela ka gare, hemela kantle…’
- Bušeletša se makga a mmalwa, o tsepeletše go baithuti ba mmalwa ‘bao ba dirago gabotse.’

Beakanya ditekanyetšo tša boitshwaro

1

2

Ke nyaka go bona baithuti ka moka ba dutše mmeteng ba ferile seseka. Ke nyaka le bee matsogo diropeng. Ke nyaka le tswalele mahlo. Ke nyaka le tsepelele go mohemo wa lena.

3

Ke a bona Ndi o dutše mmeteng ebile o ferile seseka. Matsogo a gagwe a diropeng le mahlo a gagwe a tswaletšwe. O tsepeletše mohemong wa gagwe. O dira mošomo wo mobotse, Ndi.

4

Ke a bona Mzamani o ferile seseka. O tloga a theeletša gabotse.

Ke a bona Tumi o beile matsogo diropeng. O tloga a theeletša gabotse.

Ke a bona Paula o tswaletše mahlo. Ka moka ga lena le batheeletši ba babotse.

5

6

7

4. Go Laola Dihlopha Ge Di ahlaahla

Neng?

- Ka nako ya polelo ya gae, dihlopha di ahlaahla kanegelo ya go bala ka go abelana ka Labohlano.

Ka lebaka la eng?

- Go tloga go le bohlokwa go ruta baithuti ba ba nyenyane gore ba itshware bjang ka nako ya go ahlaahla.
- Go bohlokwa gape gore o ba thuše ka mekgwa ye ba ka e šomišago gore ba bolele ka go šielana.

Seo o swanetšego go se dira:

- Tlhahla baithuti gore ba dire tšeo di latelago:
  - Sa pele, baithuti ba swanetše go dula ka dihlopha tša bona tše nnyane.
  - Sa go latela, baithuti ba swanetše ba lemoge potšišo yeo ba e ahlaahlago goba foremi yeo ba e feleletšago.
  - Ke moka, moithuti yo mongwe le yo mongwe o swanetše go humana sebaka sa go araba potšišo.
- E kaba leano le le kaone go šomiša 'letlapa la go bolela' go laola se.
- Efa sehlopha se sengwe le se sengwe, selo sa go swana le letlapa la mmala.
- Motho yo a swerego letlapa o a bolela gomme sehlopha ka moka sa theeletša.
- Ge moithuti wa pele a feditše go bolela, o swanetše go fetišetša letlapa go moithuti yo a latelago,
- Bjalo,bjalo.

Go laola dihlopha tša go ahlaahla

1

Foreimi ya go ahlaahla

1. Naa o ratile kanegelo? Ke ka lebaka la eng o e ratile goba ke ka lebaka la eng o se wa e rata?
2. Ke moanegwa ofe yoo o mo ratilego kudu? Ke ka lebaka la eng?
3. Naa o ithutile eng go tšwa kanegelong ye?

2

Ke sebaka sa ka!

Ke ithutile...

Ke ratile...

Hela!

3

le swanetše go šielana gomme le theeletšane.

4

Le ke 'letlapa la go bolela'. O ka bolela fela ge e le sebaka sa gago sa go swara letlapa. Šielang go araba potšišo yenngwe le yenngwe.

5

Ke ratile kanegelo ka gore e be e bolela ka bagwera le lebopo la lewatle. Ke nyaka go ya lebopong la lewatle.

6

Le nna ke nyaka go ya lebopong la lewatle ke age dibo tša mohlaba le mogwera. Lenna ke ratile kanegelo ye.

5. Mešongwana Ya Diphetogelo

Neng?

- Mo magareng ga mešomo le dithuto, goba ka nako yeo baithuti ba hlokago boiketlo goba go khutša.

Ka lebaka la eng?

- Go tloga go le boima gore baithuti ba bannyane ba iketle goba ba tsepelele nako ye telele.
- Mešongwana ye ya diphetogelo efa baithuti maatla le mafolofolo a go tsepelela, gape e ba thuša gore ba ipshine ka go ithuta.

Seo o swanetšego go se dira:

- Šomiša ye nngwe ya Mešongwana ye ya diphetogelo go fa baithuti maatla ka mokgwa wa go kgahliša wa papadi.
- Ge baithuti ba šetše ba kgosetše, itokišetše go ba fa taelo yeo e latelago.

Mošomo wa phetogelo

Morutiši ore

1

- Ruta molao – ge ore, ‘morutiši ore’, baithuti ba swanetše go dira tiro.
- Ge o sa re ‘morutiši ore’, baithuti ba swanetše go iketla.
- Ge baithuti ba dira tiro o se o bolele gore ‘morutiši ore’, ba swanetše ba tšwe papading ba dule fase.

Mošomo wa phetogelo

Moletlo wa go bina

1

- Ruta molao – Ge baithuti ba ekwa mmino, ba swanetše go bina.
- Ge mmino o ema ba swanetše go kgahla gomme ba homole.
- Ga se ba swanela go dira lešata ge ba bina ka gobane ba ka se kwe ge mmino o ema.

1
Mešomo Ya Diphetogelo
Ema godimo ga setulo sa gago.
3
2
4
Mošomo wa phetogelo
Nna le setulo sa ka
Bea leoto la gago lanngele ka fase ga setulo.
5
6
1
• Mošomo wo o thuša baithuti gore ba tsepelele.
• E ba thuša gape le go šomiša maemedi.
• Thoma ka go emiša baithuti ka mathoko a ditulo tša bona.
• Ruta baithuti go latela ditaelo tša gago ka setu ntle le go swara yo mongwe.

Mošomo wa phetogelo

Go otlologa le go boela

1

- Baithuti ba swanetše go thoma boemong bjoo bo ‘tswalelegilego’. Ba swanetše go khunama fase ba itate bjalo ka kgwele yeo e tiilego.
- Ruta baithuti gore ge ore ‘otlologa ka go nanya’ ba swanetše gore ba otlolle ditho tša bona tša mmele ka moka ka go nanya go fihle go se sa kgonega go otlologa.
- Baithuti ba swanetše go ema boemong bjoo metsotswana ye mmalwa.
- Ke moka, ge o re ‘boela’, moithuti o swanetše go boela go fihlela a eba kgwele yennyane gape.
- Ruta baithuti go theeletša ditaelo ntle le lešata goba go kgoma yo mongwe.

Ke a leboga!

Kgoro ya Thuto ya Motheo e leboga kudu maitapišo le bokgoni bja barutiši ba Mphato wa Motheo. Re tshepa gore le tla ipshina ka go šomiša lenaneo le gomme la le dira la lena.

Mmogo re ka fihlelela nepo ya 2030 ya go netefatša gore ngwana yo mongwe le yo mongwe o bala ka kwešišo le tlhalošo ge a na le mengwaga ye lesome.

Re leboga ka mokgwa wo le šomago kudu, boineelo le boikgafo bja lena go bana ba Afrika Borwa.

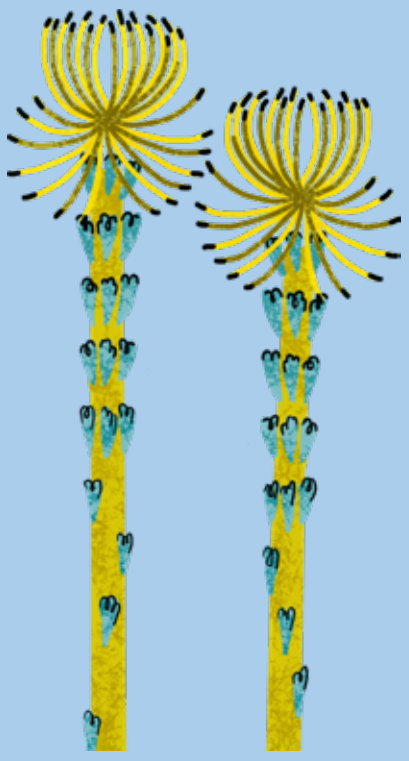

NHLRP | National Home Language Reading Programme